

حلقه گم شده نشر رابطه نویسندگانه و تصویرگر

فرزاد کفیلی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

اهمیت و جایگاه تصویرگری در کتاب‌های کودک و نوجوان، در حالی به موضوعی مهم در صنعت نشر جهان تبدیل شده که در چرخه تولید این نوع کتاب‌ها در ایران، اصولاً کم‌تر به ضرورت ایجاد رابطه سازنده و هم‌فکری بین نویسندگانه و تصویرگر توجه می‌شود؛ تا آنجا که این امر از کیفیت و هماهنگی تصویر و متن برخی از کتاب‌های کودک و نوجوان کاسته است. ایجاد فضاهای گوناگون و متضاد متن و تصویر در ذهن مخاطب کودک یا نوجوان، اکثر کارشناسان حوزه نشر کودک و نوجوان را به این موضوع که باید چنین رابطه‌ای وجود داشته باشد، متقاعد کرده است. امروزه ناشران گاه تصور می‌کنند وجود رابطه میان نویسندگانه و تصویرگر، مدیریت آن‌ها را دچار مشکل خواهد کرد. در بازار نشر کتاب، به ویژه کتاب‌های کودک و نوجوان، موضوع تصویرسازی به عنوان بخشی مهم از چرخه تولید یک کتاب مطرح است. بدون تردید، کتاب‌های موفق در این حوزه، علاوه بر متن قوی، از تصاویر متناسب نیز بهره می‌برند. روی دیگر سکه این نوع رابطه، با گذر از ناشر به خود تصویرگران و نویسندگان باز می‌گردد.

تصور این که هم‌فکری با صاحب اثر، فضای ذهنی تصاویر کتاب را عوض خواهد کرد، امروزه به اصلی‌ترین تفکر برخی از تصویرگران نسل قبل و نسل جدید تبدیل شده است. تغییر در تعریف هم‌فکری و نه دخالت در کار تصویرگر، موضوعی است که شاید تنها با نشست‌های تخصصی میان سه حلقه تولید کتاب‌های کودک و نوجوان (ناشر، نویسندگانه و تصویرگر) قابل طرح و حل باشد. کم توجهی به هر یک از این سه حلقه و نادیده گرفتن تفکرات حاکم بر حلقه‌های نشر کتاب کودک و نوجوان، تا حدی به دور شدن از انسجام تولید یک کتاب می‌انجامد.

در تعامل میان ناشر، نویسنده و تصویر، توپ میان این سه حلقه جای می‌گیرد و شاید نتوان آن را به زمین دیگری پرتاب کرد، بلکه این پذیرش عقاید در جهان پست مدرن است که افراد را به تعامل می‌رساند. بی‌شک قراردادن قطعات جورچین تشکیل یک کتاب، نیازمند متولی و مدیریت کننده‌ای قوی است که می‌توان از ناشران، انجمن‌های مرتبط با کتاب‌های کودکان و نوجوانان، مجلات ادبی و حتی محافل دوستانه نویسندگان و تصویرگران، به عنوان نوعی مدیریت‌کننده انسجام و هماهنگی رساندن این جورچین نام برد. گذر به عقایدی چند از رابطه نویسنده و تصویرگر نگاهی، کلی و چند جانبه به مخاطب خواهد داد.

ناشران محافظه کارند!

این جمله احمد اکبرپور، نویسنده کودک و و نوجوان شیرازی است. او معتقد است که فقدان هم‌فکری میان نویسنده و تصویرگر، روح و جان اثر را می‌گیرد و در مخاطب تضاد فکری ایجاد می‌کند. وی می‌گوید: «محافظه‌کاری ناشران، از جمله مهم‌ترین دلایل در شکل نگرفتن پروسه هم‌فکری بین نویسنده و تصویرگر است.» او با اشاره به دخالت عوامل مختلف در ناکافی بودن رابطه تصویرگر و نویسنده، می‌افزاید: «هم‌اکنون اکثر کتاب‌های کودک و نوجوانی که در اختیار ناشران قرار می‌گیرد، بدون هماهنگی و نظرخواهی از نویسنده، به تصویرگران سپرده می‌شود. در نتیجه، شناخت ناکافی تصویرگر از اثر، تا حد زیادی سطح کیفی کار را پایین می‌آورد.» به گفته اکبرپور، ناشران گاهی احساس می‌کنند وجود رابطه میان نویسنده و تصویرگر، مدیریت آن‌ها را دچار مشکل می‌کند. در صورتی که از اثرات مطلوب این هم‌فکری ناآگاهند. نویسنده به طور قطع می‌تواند با توضیحات خود از کتاب، تصورات تصویرگر را از محتوای مورد نظر انسجام بخشد. اکبرپور نتیجه می‌گیرد که با ایجاد رابطه مطلوب میان نویسنده و تصویرگر، می‌توان زمان زیادی را که هم‌اکنون صرف تصویرگری کتاب‌های کودک و نوجوان می‌شود، به راحتی کاهش داد.

تصاویر تزینی شده‌اند!

از نویسنده تا ناشر راه زیادی نیست. مدیر انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان که انتشاراتش حدود یکصد کتاب کودک و نوجوان در سال تولید می‌کند، معتقد است هم‌اکنون میان متن و تصویر کتاب‌های ایرانی رابطه مطلوبی وجود ندارد و بیشتر تصویرها، نقشی تزینی برای متن ایفا می‌کنند. حمیدرضا شاه‌آبادی، با بیان این که رابطه تصویرگر و نویسنده در ایران جدی گرفته نشده است، می‌گوید: «در صنعت نشر کشور شاهد هستیم که نویسنده و تصویرگر، هر یک به صورت جداگانه به خلق اثر می‌پردازند و رابطه عمیقی میان این دو وجود ندارد. معتقدم هیچ کدام از این دو بر دیگری برتری ندارد و نقش مکمل را برای هم ایفا می‌کنند.» او با تاکید بر این موضوع که تعریف دقیقی برای رابطه میان متن و تصویر در کتاب‌های ایرانی وجود ندارد، می‌افزاید: «تصویرگران جوان علاقه‌ای به ارتباط با نویسندگان ندارند و در مقابل، نویسندگان هم تصور می‌کنند تصاویر ایده‌آلی که در ذهن دارند، از سوی تصویرگران قابل اجرا نیست.» این ناشر، درباره نقش ناشران در ارتباط میان نویسنده و تصویرگر می‌گوید: «ناشران نقش مهمی در این میان دارند و با رابطه برقرار کردن میان تصویرگر و نویسنده و هم‌چنین ایجاد فضای ذهنی مشترک میان این دو، تا حد زیادی می‌توانند به تقویت کیفیت آثار، به ویژه در بخش کودک و نوجوان کمک کنند.» به گفته شاه‌آبادی، متن و تصویر در کتاب‌های کودک و نوجوان از هم جدا نیست و در کشورهای اروپایی، به دقت به این امر مهم توجه می‌شود.

موج جدیدی از رابطه تصویرگر و نویسنده

سعید انصافی، تصویرگر و گرافیک‌ساز، بر این نکته که رابطه کنونی نویسندگان و تصویرگران هم‌اکنون با ضعف شدید دنبال می‌شود، می‌گوید: «موج جدیدی از رابطه نویسندگان و تصویرگران به وجود آمده، اما هم‌چنان این رابطه در سطحی غیر حرفه‌ای باقی مانده است.» او معتقد است که موفقیت‌های تصویرگران ایرانی در جشنواره‌های بزرگ، سبب شده تا نویسندگان نیز به ایجاد رابطه با تصویرگران ترغیب شوند، اما در مجموع هنوز این روابط به سطح مطلوبی نرسیده است. تصویرگر کتاب «یک قدم مورچه‌ای»، تاکید می‌کند: «اکنون بسیاری از نویسندگان در گالری‌های تصویرسازی حضور می‌یابند تا ارتباط خود را با آثار تصویری بهبود بخشند.»

انصافی، با اشاره به نقش ناشران در ایجاد رابطه مثبت میان تصویرگر و نویسنده یک اثر، می‌افزاید: «برخی ناشران به

اکبرپور:

ناشران گاهی

احساس می‌کنند

وجود رابطه

میان نویسنده و

تصویرگر،

مدیریت آن‌ها را

دچار مشکل می‌کند.

در صورتی که از

اثرات مطلوب این

هم‌فکری ناآگاهند.

نویسنده به طور

قطع می‌تواند

با توضیحات

خود از کتاب،

تصورات

تصویرگر را

از محتوای

مورد نظر

انسجام بخشد

شاه‌آبادی:

تصویرگران جوان

علاقه‌ای به

ارتباط با

نویسندگان

ندارند و در مقابل،

نویسندگان هم

تصور می‌کنند

تصاویر ایده‌آلی

که در ذهن دارند،

از سوی تصویرگران

قابل اجرا نیست

گلدوزیان:

گاهی احساس می‌شود اگر نویسنده نظر خود را به تصویرگر منتقل کند، کار تصویرگر دچار اختلال می‌شود که در بیشتر موارد این‌گونه نیست و حتی تعامل این دو، کار را به صورت بهتری پیش خواهد برد

نویسنده و برخی به تصویرگر بهای بیشتری داده‌اند؛ در صورتی که معتقد هیچ یک از این دو بر دیگری برتری ندارد و هر دو مکمل یکدیگرند. مدیریت سلیقه‌ای در صنعت نشر، تا حد زیادی به دوری نویسنده و تصویرگر دامن زده. در حالی که فعالیت ناشران حرفه‌ای جهان این‌گونه نیست و ناشران به عنوان پلی میان نویسنده و تصویرگر عمل می‌کنند. «وی درباره چگونگی ارتباط میان نویسنده و تصویرگر نیز می‌گوید: «معتقدم باید به صورت غیر مستقیم عمل شود تا تصویرگر و نویسنده، سلیقه خود را بر دیگری تحمیل نکنند و زمینه‌های مشترک ذهنی شکل گیرد.» انصافی تاکید می‌کند: «تصویرگری به عنوان هنری جذاب، در سال‌های اخیر پیشرفت‌های فراوانی در کشور داشته است و این پیشرفت را می‌توان در بهبود آثار ادبی نیز به کار گرفت.»

تصویر و متن از هم جدا نیست

علیرضا گلدوزیان، برنده جایزه نخست جشنواره تصویرگری بلگراد سال ۲۰۰۵، معتقد است نویسندگی و تصویرسازی جدا از هم نیست. هم‌اکنون این ذهنیت که همکاری نویسنده و تصویرگر، سبب تداخل در تولید بخش‌های یک کتاب می‌شود، در میان اهالی نشر حاکم شده که ذهنیت درستی نیست. گلدوزیان می‌گوید: «گاهی احساس می‌شود اگر نویسنده نظر خود را به تصویرگر منتقل کند، کار تصویرگر دچار اختلال می‌شود که در بیشتر موارد این‌گونه نیست و حتی تعامل این دو، کار را به صورت بهتری پیش خواهد برد.» به گفته گلدوزیان، ایجاد گفت‌وگو و تبادل نظر میان نویسنده و تصویرگر، فضای ذهنی آن دو را به هم نزدیک می‌کند که قطعاً این موضوع در بهبود کیفیت کتاب نیز تاثیرگذار خواهد بود. وی می‌افزاید: «این گفتمان با همت تمام عوامل چرخه نشر حاصل می‌شود و ناشران نیز در این میان نقش مهمی دارند که نباید آن را نادیده گرفت.»

نویسنده و تصویرگر یکدیگر را پیدا کنند

برنده جایزه دوم نمایشگاه تصویرگری بلگراد معتقد است که هم‌اکنون رابطه میان نویسنده و تصویرگر، رابطه مطلوبی نیست و نسل جدید تصویرگران باید تحکیم رابطه با نویسندگان را نیز از اهداف خود قرار دهند. امین حسن‌زاده می‌گوید: «دور بودن این دو بخش، ناخودآگاه مخاطب را از اثر دور می‌کند. ناشران به عنوان واسطه‌ای میان تصویرگر و نویسنده در ایجاد فضای ذهنی مشترک میان این دو نقش مهمی دارند، اما معتقدم هنوز درک درستی از این رابطه در کشور ایجاد نشده است.»

متن، تصویر، انسجام

اگر بخش‌هایی چون چاپ، توزیع و فروش کتاب را کنار بگذاریم، چرخه سه حلقه‌ای ناشر، نویسنده و تصویرگر هر روز می‌چرخد و هر روز کتاب کودک و نوجوان تولید می‌کند، اما هر روز رابطه تصویر و متن قوی نمی‌شود، هر روز ذهن کودک و نوجوان مخاطب منسجم نمی‌شود. گاه حلقه‌ها خود تصمیم به انسجام رساندن افکار می‌گیرند و گاه ناشر قدم پس می‌کشد و میدان خالی می‌ماند.

واضح است که اگر مخاطبی نبود، دیگر چرخه‌ای در این میان فعالیت نمی‌کرد و اگر حلقه‌ای نبود ما امروز به انسجام بیشتر آن احساس نیاز نمی‌شد. اما نیاز سنجی مخاطب، نکته‌ای است که امروز پس از گذشت ۳۰ سال از پیروزی انقلاب اسلامی، کاری برتر و دشوارتر از نمره دادن به عواملان نشر در این سال‌هاست.

«قدم مورچه‌ای» که کار متن آن را احمد اکبریور و تصویرگری آن را تعدادی از تصویرگران خوش آتیه نشر ایران انجام داده‌اند، اول تصاویرش به روی کاغذ آمده و سپس متن برای آن نگارش شده است. چنین آثاری بازگو کننده قابلیت تعامل نویسنده و تصویرگر خوش فکر ایرانی است.

انصافی:

معتقدم باید

به صورت

غیر مستقیم

عمل شود تا

تصویرگر و

نویسنده،

سلیقه خود را

بردیگری

تحمیل نکنند و

زمینه‌های مشترک

ذهنی شکل گیرد

حسن‌زاده:

دور بودن

این دو بخش،

ناخودآگاه

مخاطب را از اثر

دور می‌کند.

ناشران به عنوان

واسطه‌ای میان

تصویرگر و

نویسنده

در ایجاد

فضای ذهنی

مشترک میان

این دو

نقش مهمی

دارند